

УДК 37.035:328.18

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ

Г. Черевко, д. е. н., професор,

П. Войтович, здобувач

Львівський національний аграрний університет

© Г. Черевко, П. Войтович, 2016

Черевко Г., Войтович П. Соціальна справедливість як чинник успішної державної антикризової політики

Проблематикою соціальної справедливості та її досягнення в ході державної антикризової політики займалися багато вчених і дослідників, однак певні теоретико-методологічні аспекти потребують ширшої розробки та рекомендації практичного характеру. Аби оптимізувати галузі народного господарства, беручи до уваги усі аспекти економіко-політичного та соціокультурного життя в Україні, вважаємо, що оптимальним підходом до визначення змісту соціальної справедливості виступає роулсианський. Цей підхід зводиться до того, що лише зі збалансуванням економічної, екологічної та соціальної ефективності можна досягти найвищого рівня добробуту громадян.

Ключові слова: соціальна справедливість, роулсианський підхід, державна антикризова політика, економічний розвиток, стабілізаційні заходи.

Cherevko G., Voytovych P. Social justice as a factor in a successful state anti-crisis policy

Research issues of social justice and its achievements in the state anti-crisis policy engaged many scientists and researchers, however, some theoretical and methodological aspects of solving its problems require a broader development and practical recommendations. In order to optimize sectors of the economy, taking into account all aspects of economic, political and socio-cultural life of Ukraine, we believe that the best approach to determine the content of social justice advocates roulsyanskyu. This approach is to ensure that only the balancing of economic, environmental and social efficiency can achieve the highest level of welfare of citizens.

Key words: social justice, roulsian approach, governmental anti-crisis policy, economic development, stabilizing measures.

Черевко Г., Войтович П. Социальная справедливость как фактор успешной государственной антикризисной политики

Проблематикой социальной справедливости и ее достижения в ходе государственной антикризисной политики занимались многие ученые и исследователи, однако определенные теоретико-методологические аспекты требуют более широкой разработки и рекомендаций практического характера. Для того, чтобы оптимизировать отрасли народного хозяйства, принимая во внимание все аспекты экономической и социокультурной жизни Украины, мы считаем, что оптимальным подходом для определения содержания социальной справедливости выступает роулсианский. Этот подход сводится к тому, что только при сбалансировании экономической, экологической и социальной эффективности можно достичь высокого уровня благосостояния граждан.

Ключевые слова: социальная справедливость, роулсианский подход, государственная антикризисная политика, экономическое развитие, стабилизационные меры.

Постановка проблеми. Досліджуючи конкретні рівні національної економіки, галузі народного господарства, підприємства зокрема, ми щоразу підходимо до проблеми альтернативного вибору. Будь-яка економічна система, незалежно від її структурної форми, є обмеженою внаслідок об'єктивних причин, а тому керівним структурам, від яких залежить діяльність відповідної системи, а також безпосереднім споживачам необхідно

постійно робити вибір. Органи державної влади вибирають між різними моделями управління національним господарством, безпосередні виробники визначаються з конкретною продукцією та її обсягом, споживачі – з необхідними товарами та послугами з огляду на їх доступність. Важливою проблемою розвитку національної економіки виступає узгодженість економічної ефективності та соціальної справедливості, їхнє збалансу-

вання, за якого стає можливою ефективна державна антикризова політика, покликана до зростання матеріального добробуту та задоволення всіх соціальних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед світових класиків економічної теорії, які займалися проблематикою визначення конкретних економічних підходів до поняття соціальної справедливості, були: А. Сміт, Й. Бентам, К. Маркс, А. Маршалл, А. Пігу, Л. Ерхард, Дж. Роулс, Ф. Хаєк, К. Гелбрейт, Р. Нозік. Із-поміж напрацювань вітчизняних дослідників варто виокремити вагомий внесок Т. Рудченка, О. Беляєва, А. Бебела. Аналізуючи дослідження Т. Рудченка, важливо зазначити, що він наголосив на виході за межі економічних питань у трактуванні соціальної справедливості, філософських та ідеологічних підходах до визначення та розуміння цього поняття.

На важливість підтримки галузей національної економіки через систему державної антикризової політики вказували В. Галушка, М. Дем'яненко, М. Діброва, А. Роговий, О. Шпичак. Однак певні теоретико-методологічні аспекти державної антикризової політики потребують ширшої розробки та рекомендацій практичного характеру, аби оптимізувати галузі народного господарства.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – уточнити підходи до розуміння поняття соціальної справедливості, а також довести, що економічний розвиток, стабілізація економіко-політичної ситуації в державі через системну антикризову політику стають можливими не лише за умов досягнення економічної ефективності в галузях народного господарства, а й зі зростанням рівня соціальної справедливості.

Виклад основного матеріалу. Не зупиняючись на позитивних і негативних думках різних учених щодо проблем взаємовідносин ринку і держави, не зайвим буде підкреслити незаперечність того, що держава обов'язково повинна бути активним суб'єктом ринку і здійснювати його регулювання [11, с. 9]. Аналізуючи зміст поняття справедливості, варто зупинити свою увагу на тому, що ця категорія відображає не лише моральну складову нашої свідомості, а й правову, соціально-політичну, економічну. Ідеальною моделлю досягнення благополуччя в соціально орієнтованій державі є збалансування економічної ефективності та соціальної справедливос-

ті. Однак належить розмежовувати поняття справедливості й рівності, які ніколи не можуть виступати тотожними. Внаслідок багатьох об'єктивних причин будь-яке суспільство завжди буде неоднорідним. Поділ його на класи, соціальні групи, релігійні громади, полікультурні пласти призводить до соціальної нерівності. До революцій, внаслідок яких може змінитися політичний режим, форма організації суспільно-політичного життя, призводять не лише економічні чинники (окрема безробіття, інфляція), а й соціальна нерівність, яка виражається через неможливість дотичності до певних галузей відповідної соціальної групи, низьке соціальне становище у суспільній ієрархії, постійне домінування певної еліти над рештою суспільства.

Усі ці негативні наслідки проявляються через те, що економічна, політична та соціальна системи є незбалансованими. Виникнення кризових явищ, революційних умов ґрунтується на тому, що ціла система функціонує неправильно, і не важливо, відбувається це в економіці, політиці чи духовному житті. Тож лише за допомогою збалансування розвитку усіх сфер людського співжиття, відчуття людиною своєї потрібності та важливості у суспільстві можна очікувати позитивного результату, який відобразатиметься в економічному розвитку, піднятті рівня соціальних стандартів та розуміння людиною значення справедливості.

З досягненням високого рівня соціальної справедливості зменшується нерівність у суспільстві, однак, якщо йдеться про економічну ефективність, то передусім ми маємо на увазі максимізацію прибутку. Кожен уряд повинен робити постійний вибір: збільшити темп економічного зростання або зменшити ступінь нерівності. Потрібен чіткий баланс стосовно цих двох напрямів. На жаль, в українських реаліях в періоди зміни влади (вибори) спостерігаємо гучні заяви, певні кроки до зменшення нерівності, аби заручитися підтримкою електорату.

Варто погодитися з тим, що справедливість і нерівність трактуються по-різному в різні епохи, залежать від певного історичного етапу, рівня розвитку суспільства, релігії, ідеології, рівня освіти [9, с. 42].

Нерівності можна частково позбутися через співпрацю між громадянами, рівномірний розподіл усіх наявних прав та обов'язків у суспільстві та за умови, що всі особи, неза-

лежно від їх місця в ієрархії, згідні на дотримання останніх.

Найпростіше тлумачення соціальної нерівності – різні можливості доступу до влади чи відповідних матеріальних ресурсів.

Відносини в економічній сфері постійно виступають або справедливими, або ні. Вони набувають соціальної справедливості тоді, коли узгоджуються відповідні інтереси, економічна поведінка, яка є адекватною для переважної більшості людей в конкретний період, оцінюється ними як належна [3, с. 137]. Акцентуючи увагу на сільському господарстві, розвитку сільських територій, можна окреслити низку негативних процесів. До них варто віднести: руйнування транспортних та інженерних мереж, занепад об'єктів соціальної інфраструктури сіл, низьку якість освіти й кваліфікації персоналу підприємств, посилення міжнародної міграції, погіршення якості продовольчої продукції та її конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках. Як зазначає В. Крупа, ці негативні процеси є наслідком суперечностей, що виникають у ході реалізації інтересів різних соціально-економічних груп населення, які формують характер суспільних відносин та визначають особливості поведінки економічних суб'єктів у розбалансованому ринковому середовищі [4, с. 11].

Зі свого боку хочемо донести до загалу твердження, що для розуміння й ефективного ведення державної антикризової політики необхідно збагнути: соціальна справедливість має формат не так матеріальних показників і конкретних категорій, котрі можуть вимірюватися, а проявляється у сприйнятті певної економічної, політичної ситуації як належної.

Досягнення високого рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції, підвищення матеріального добробуту громадян, узгодженість суспільних інтересів стають можливими за рахунок значної державної підтримки та конкретних дієвих кроків. Для прикладу, ефективний розвиток у сфері сільського зеленого туризму стає можливим лише в разі підтримки на локальному рівні, враховуючи конкретні особливості та специфічні характеристики конкретно взятого регіону чи району [5, с. 31].

Аби проводити успішну державну антикризову політику, необхідно розрізняти різні підходи до поглядів на справедливість: егалі-

тарний; утилітарний; ринковий; роулсианський [8, с. 435].

Звичайно, всі вони є цікавими, однак, варто виділити такий підхід, який вписуватиметься в українські реалії, специфіку нашого економічного, політичного та культурного життя. Також важливим для розуміння є те, що перелічені підходи не підійдуть на всі 100% для нашої економічної моделі, адже кожній країні притаманна низка суб'єктивних чинників, котрі створюють для держави її специфічну та унікальну систему. Тому нам слід обрати саме той підхід, за якого досягатиметься максимальна ефективність і котрий можна адаптувати до нашого специфічного середовища.

Суть егалітарного підходу полягає в тому, що він має зрівняльний характер розподілу, усі члени суспільства одержують ідентичні блага, а розрізнення в доходах відсутнє. Практика такого підходу доводить, що внаслідок тенденцій зрівняйлівки виникають зв'язки ієрархічного характеру, які пригнічують приватні ініціативи, утворюють сприятливі умови для бюрократизації, виховують патерналістські настрої у суспільстві. Важливим моментом розуміння зазначеного підходу стає ширше його значення, за якого справедливість оцінюється не всіма членами суспільства, а переважною більшістю.

Стосовно утилітарного підходу, то він базується на задоволенні потреб якнайбільшої кількості людей. Проте, якщо моделювати такий підхід у реальному часі, він можливий лише з розвитком тоталітарного суспільства, прихованою метою якого є повне ототожнення людей в економічному, політичному, духовному житті, уніфікація людського життя. Зазначена концепція має прихований характер, який виявляється через егоїстичну систему. За ринкового підходу частина суб'єктів національної економіки одержує прибуток, тобто йдеться вже про економічну ефективність, але досягається це за рахунок певних невдач та банкрутств інших учасників економічних відносин. Проте таку ситуацію ми сприймаємо позитивно, адже внаслідок цього існує й стрімко розвивається конкуренція, утворюються вільні ринки, а з огляду на це торговельні, виробничі відносини стають оптимізованішими. Отже, ми підходимо до визначення ключової функції держави через систему антикризової політики – створення належних та рівних умов для

господарювання усіх суб'єктів економіки, регуляція відносин у цих сферах.

Роулсианський підхід концептуально декларує максимізацію корисності найменш успішних осіб у суспільстві. Бачення справедливості спрямоване на договірну термінологію, що є базисом для раціонального вибору.

Якщо аналізувати політико-культурні нюанси, реальну економічну поведінку громадян, ментальні звички, через які проявляється специфіка економічного середовища, найбільш прийнятним у наших реаліях виступатиме роулсианський підхід до категорії справедливості. Ми повинні усвідомити, що не можна не брати до уваги ті невдачі та збитки, яких зазнає меншість, на противагу тій корисності, яку одержує більшість. Прикладом цього твердження може стати ситуація, за якої ведеться успішна економічна діяльність, створюються робочі місця, а з іншого боку – завдається непоправна шкода екології регіону, здоров'ю людей.

З огляду на ці твердження розуміємо, що сутність державної антикризової політики є збалансування межі економічної ефективності та соціальної справедливості. На підтвердження цих слів варто навести визначення поняття кризи, яке в цікавій площині розкриває сутність цього явища. Криза – це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі [10, с. 586]. З іншого боку, під поняттям кризи розуміють відносно надвиробництво внаслідок обмеженого платоспроможного попиту, яке виникає внаслідок зубожіння населення [1, с. 58].

Відповідно до цих визначень стає зрозумілим, що напрям державної антикризової політики повинен спрямовуватися не лише на економічну складову, а й відображати соціально-політичні причини негативних проявів, тобто мати глибший характер, ніж сам комплекс економічних заходів щодо врегулювання негативних обставин та дестабілізаційних проявів у галузях народного господарства.

Сутність державної антикризової політики повинна зводитися до того, що потрібно знаходити саме ті моделі управління, за яких з'явиться можливість налагодити політико-правові, політико-нормативні, політико-економічні напрями урядової діяльності. Як зазначає А. Дишлева, антикризову економічну політику держави можна визначити як певний комплекс заходів організаційно-право-

вого, інституціонального, економічного характеру, спрямованих на регулювання коливань економічної активності у суспільстві в періоди передкризового стану, стабілізацію та згладжування негативного впливу кризи, зменшення її руйнівних наслідків, а також превентивних кроків у періоди економічного зростання з метою запобігання перегріву економіки [2, с. 60].

Цікавою світовою практикою виступає диференціація доходів як стимулюючого чинника розвитку виробництва, якщо економіка держави лише розвивається, а проблема матеріального благополуччя стоїть досить гостро [6, с. 263]. Цікавим є твердження, за якого вирішення проблем соціальної справедливості полягає у створенні інституціонального середовища, де було б сприятливим дотримання соціальної справедливості в економічних відносинах [7, с. 60].

Провівши відповідний аналіз стосовно визначення змісту поняття «державна антикризова політика», систематизуючи одержані результати, ми пропонуємо власне бачення цього поняття, котре в майбутньому повинно оптимізувати роботу відповідних структур, ключовим пріоритетом яких є налагодження об'єктивних процесів в економічному житті держави. Отже, антикризова політика держави – це система комплексних заходів, постанов, законів та програм, які покликані забезпечити вирівнювання диспропорцій в галузях національної економіки, мати попереджувальний, превентивний характер, впливати на соціально-економічні аспекти людського життя, підтримувати функціонування системи у складні кризові часи.

Висновки та перспективи наукових пошуків. Важливість досягнення значного рівня розвитку національної економіки та збільшення добробуту громадян полягає в тому, що необхідно чітко та конкретно усвідомити: подолання кризових наслідків та негативних дисфункцій в економічному житті стає можливим лише за умови проведення якісної державної антикризової політики. А вона у свою чергу не може бути ефективно зреалізованою без усвідомлення важливості врахування рівня соціальної справедливості в державі. Для цього необхідно визначити конкретні підходи до трактування її змісту: 1) егалітарний; 2) утилітарний; 3) ринковий; 4) роулсианський. Беручи до уваги усі аспекти економіко-політичного та соціокультур-

ного життя Україні, ми вважаємо, що оптимальним підходом виступає роулсианський, який зводиться до того, що лише зі збалансуванням економічної, екологічної та соціальної ефективності можна досягти найвищого рівня добробуту громадян.

Перспективи подальших пошуків стосовно окресленої тематики полягають у тому, що для нас необхідна розробка власного підходу до розуміння соціальної справедливості. Цей абсолютно новий підхід міг би макси-

мально всебічно відобразити усі специфічні аспекти нашого менталітету, економічної поведінки, охопити історичний досвід та адаптувати його в умовах світової економічної глобалізації.

Отже, за допомогою систематичної роботи в пошуку власних методологічних підходів до реалізації державної антикризової політики через розуміння важливості соціальної справедливості можна досягати поставлених державних цілей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Демчук Н. І. Циклічність та негативні наслідки фінансово-економічної кризи в Україні / Н. І. Демчук // *Ефективна економіка*. – 2011. – № 1. – С. 56–62.
2. Дишлева А. М. Бюджетна політика в умовах циклічного розвитку економіки / А. М. Дишлева // *Наукові праці НДФІ*. – 2010. – № 3. – С. 59–67.
3. Економічна політика : навч. посіб. / [О. О. Беляєв, А. С. Бебело, М. І. Диба та ін.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 287 с.
4. Крупа В. Соціально-демографічні аспекти використання потенціалу сільських територій / В. Крупа, О. Крупа // *Аграрна економіка*. – 2016. – Т. 9, № 1–2. – С. 9–18.
5. Корчинська О. Формування державної підтримки розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму / О. Корчинська // *Аграрна економіка*. – 2016. – Т. 9, № 1–2. – С. 27–32.
6. Лагутін В. Д. Людина і економіка: соціо-економіка / В. Д. Лагутін. – К., 1996. – 514 с.
7. Петросян Д. Социальная справедливость в экономических отношениях: институциональные аспекты / Д. Петросян // *Вопросы экономики*. – 2007. – № 2. – С. 59–67.
8. Пиндайк Р. Микроэкономика / Р. Пиндайк, Д. Рубенфельд. – М. : Экономика, 1992. – 509 с.
9. Рудченко Т. Визначення рамок державного регулювання у контексті встановлення оптимального співвідношення між соціальною справедливістю та економічною ефективністю / Т. Рудченко, І. Катрич // *Наукові праці ДонНТУ*. – 2009. – Т. 1, № 36. – С. 40–46.
10. Черваньов О. І. Міждисциплінарний словник з менеджменту : навч. посіб. / О. І. Черваньов, О. І. Жилінська, М. В. Петровський. – К. : Нічлава, 2011. – 624 с.
11. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК : навч. посіб. / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – 339 с.

